

10. Про столицю України – місто-герой Київ : Закон України від 15 січня 1999 року // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 11. – Ст. 79.

11. Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України : Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 452 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/452/2011/page>.

12. Про Державне агентство земельних ресурсів України : Указ Президента України від 8 квітня 2011 р. № 445 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/445/2011>.

13. Про Державну екологічну інспекцію України : Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 454/2011 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 83.

14. Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 350.

15. Про положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України : Указ Президента

України від 23. 04. 2011 р. № 500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/500/2011/page>.

16. Про Державну інспекцію сільського господарства України : Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 459/2011 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 88.

17. Мунтян В. Л. Правова охорона ґрунтів Української РСР / В. Л. Мунтян. – К. : Наукова думка, 1965. – 100 с.

18. Шеремет А. П. Земельне право України : підручник / А. П. Шеремет. – Чернівці : ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2008. – 632 с.

19. Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні : монографія / П. Ф. Кулинич – К. : Логос, 2011. – 688 с.

20. Смовж К. О. Правове регулювання використання та охорони земель гірничодобувної промисловості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / К. О. Смовж, Національна академія наук України інститут держави та права ім. В. М. Корецького. – К., 2013 – 222 с.

УДК 349.6

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАДР

Стрельник В.В., здобувач
кафедри екологічного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено питанню здійснення міжнародного екологічного контролю у сфері охорони надр. Обґрунтовується доцільність використання державою міжнародного досвіду створення дієвого механізму екологічного контролю у сфері охорони надр для формування ефективного правового інструменту екологічної політики із залученням недержавних організацій.

Ключові слова: міжнародний екологічний контроль, міжнародний договір, охорона надр, недержавні організації, міжнародні екологічні зобов'язання.

Статья посвящена вопросам осуществления международного экологического контроля в сфере охраны недр. Обосновывается целесообразность использования государством международного опыта по созданию действенных механизмов экологического контроля в сфере охраны недр для формирования эффективного правового инструментария экологической политики с привлечением негосударственных организаций.

Ключевые слова: международный экологический контроль, международный договор, охрана недр, негосударственные организации, международные экологические обязательства.

Strelnik V.V. LEGAL ASPECTS OF INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL CONTROL IN THE SPHERE OF PROTECTION OF NATURAL SUBSOIL

The article is devoted to the implementation of norms of international ecological control in the sphere of mineral resources. It is proved expediency of using by government international experience of ecological control for subsoil protection and creating effective legal state ecological policy in that sphere together with nongovernmental organizations.

Key words: international ecological control, international agreement, guard of bowels of the earth, nongovernmental organizations, international ecological obligations.

Природний потенціал України – це екологічна система складової загальноєвропейських природних багатств. Так склалися, що історично й географічно Україна

інтегрована в європейське навколишнє середовище.

Враховуючи, що загострення екологічної ситуації в одній державі має одночасно за-

гальносвітовий характер, вимагає узгоджених планетарних зусиль, потребує координації дій держав шляхом розширення інтегральної життєдіяльності світового товариства та створення адекватних правових інструментів для їх вирішення, екологічний розвиток нашої суверенної держави, в тому числі у сфері охорони надр, залежить від рівня та якості відпрацювання, впровадження політико-економічних та організаційних механізмів європейської природоохоронної інтеграції [1, с. 28].

Тому не втрачає своєї актуальності сьогодні твердження професора О.С. Колбасова: «Кожен крок людини у будь-якому напрямку її діяльності повинен бути екологічно коректним. Потрібна складна, внутрішньо організована, функціональна у глобальних масштабах система правових норм, яка здатна забезпечити екологічний правопорядок у житті поколінь, у співпраці держав і народів» [2, с. 21].

Визначення екологічних аспектів міжнародно-правового регулювання використання корисних копалин, охорони надр стає необхідністю, з урахуванням їх значимості для енергетики, економіки та збереження довкілля. Встановлення контролю над чинниками ризику й невизначеності – визнана характерна риса нашого часу [3].

Відомо, що важливим засобом досягнення ефективних результатів у реалізації міжнародних правових норм є міжнародний екологічний контроль. Активне запровадження такого правового інструменту істотно змінить екологічну ситуацію, гармонійно поєднає економічні й екологічні інтереси громадян і державних органів, гарантом яких зобов'язана виступати держава.

Загальнотеоретичним дослідженням питань екологічного контролю в галузі охорони навколишнього середовища займалися такі науковці, як В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкова, А.П. Гетьман, В.В. Костицький, М.В. Краснова, Н.Р. Малишева, С.В. Разметаєв, В.К. Попов, Ю.С. Шемшученко. Водночас питання правового регулювання міжнародного екологічного контролю у сфері охорони надр залишається недостатньо дослідженим.

На думку Н.Р. Малишевої, якщо порівнювати регуляторний вплив міжнародної й національної складової у праві охорони навколишнього середовища, то пріоритет правового регулювання все більше зміщується в бік міжнародно-правового вектора, і відповідна тенденція буде зберігатися [4, с. 12]. Стійкість міжнародних відносин значною мірою полягає в суворому дотриманні основного принципу міжнародного екологічного права – сумлінного виконання міжнародних екологічних зобов'язань.

Міжнародно-правові принципи й норми, які регулюють відносини у сфері охорони надр, пов'язані з потребами світової економіки, з національними екологічними інтересами держав. Розвиток міжнародних економічних зв'язків залежить від ступеня освоєння родовищ корисних копалин, темпів споживання паливно-енергетичних та інших мінеральних ресурсів.

Міжнародні проблеми, пов'язані з охороною надр та покращенням навколишнього середовища, як проголошує 24-й принцип Стокгольмської Декларації (1972 р.), слід вирішувати в дусі співробітництва всіх країн, великих і малих, на основі рівноправності. Співробітництво, засноване на багатосторонніх і двосторонніх угодах чи на іншій відповідній правовій основі, є вкрай важливим для організації ефективного міжнародного екологічного контролю за охороною надр. Попередження, зменшення та усунення негативного впливу на навколишнє середовище, пов'язаного з діяльністю, що проводиться в усіх сферах, необхідно організовувати з урахуванням суверенних інтересів усіх держав [5].

Згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй і принципами міжнародного права держави мають суверенне право експлуатувати свої ресурси відповідно до їх власної політики з охорони навколишнього середовища. Зобов'язуються відповідати за забезпечення діяльності, здійснюваної в межах своєї юрисдикції й контролю, не завдавати шкоди довіллі інших держав або районів, що знаходяться за межами дії національної юрисдикції.

Міжнародно-правовий механізм правового регулювання освоєння й використання природних ресурсів представляє собою систему взаємопов'язаних правових засобів, які дозволяють усувати перешкоди та бар'єри на шляху міждержавної співпраці. Його формування зумовили наступні чинники:

1) усвідомлення державами об'єктивної потреби в охороні довкілля на міжнародному рівні;

2) проголошення принципу постійного суверенітету держав над своєю економічною діяльністю і природними ресурсами, що враховує необхідність створення сприятливих умов для країн, які розвиваються, закріпленого у ст. 2 Хартії економічних прав та обов'язків держав 1974 р. Даний принцип був розроблений на основі положень Резолюцій Генеральної Асамблеї ООН 626 (VII) від 21 грудня 1952 р. та 1803 (XVII) від 14 грудня 1962 р.

Міжнародно-правовими документами, які комплексно регулюють відносини держав у сфері охорони надр, є універсальні та регіональні міжнародні договори. Об'єктом їх пра-

вового регулювання є співробітництво держав із розвідки, розробки й постачання різних корисних копалин у надрах землі, тобто неорганічних речовин природного походження (руд і мінералів), органіки (енергетичних ресурсів) і мінералізованих підземних вод.

До таких регіональних міжнародних договорів варто віднести Гірничу хартію держав-учасниць СНД 1997 р. та Угоду про співробітництво в галузі вивчення, розвідки й використання мінерально-сировинних ресурсів, які серед основних цілей у галузі розвідки й використання мінерально-сировинних ресурсів передбачають поетапне зближення законодавчих та інших нормативних актів у сфері вивчення, розвідки, використання й охорони надр.

А також варто вказати регіональний міжнародний договір, що регулює відносини у сфері надрокористування, прийняту в 1994 р. Європейську енергетичну хартію, яка носить декларативний характер і не містить імперативних норм. Енергетична хартія стала першим міжнародно-правовим актом, спрямованим на лібералізацію енергетики та забезпечення надійного й ефективного енергопостачання.

Виходячи з такого підходу, міжнародно-правове регулювання співробітництва в галузі охорони надр здійснюється на трьох рівнях:

- світовий (глобальний) – із проблем такого рівня рішення повинні прийматися всім міжнародним товариством під егідою ООН та її спеціалізованих організацій;
- міжнародний європейський – джерелом рішень можуть бути дво- та багатосторонні угоди, укладені між зацікавленими державами з питань використання й охорони корисних копалин певного регіону;
- міжнародний «блоковий» (регіональний) – міжнародні договори мають сферу впливу всередині певної співдружності держав, що мають форму інтеграції на постійній основі, сформованої за секторальним, регіональним чи іншим принципом [6, с. 82].

Вбачаємо необхідним розшити такий перелік національним рівнем співпраці, оскільки територія та простір кожної держави, над якими вона має суверенітет, охоплює частину природно-антропогенного комплексу.

Внесок кожної держави у встановлення правових основ екологічної стратегії вимірюється тим, наскільки ефективно вирішуються внутрішні аспекти глобальної екологічної проблеми, якою мірою внутрішня політика, що проводиться, відповідає намірім загальнолюдським потребам [7, с. 34].

Відповідно до п. 11 Всесвітньої хартії природи (1982 р.) діяльність, яка може здійснювати шкідливий вплив на природу, повинна контролюватися. Необхідно використовувати

найбільш ефективну технологію, що може зменшити масштаби небезпеки або інші шкідливі наслідки для природи [8].

Під час визначення загальних принципів міжнародного екологічного контролю за охороною надр екологічна стратегія співтовариства переходила від прийняття проблем навколишнього середовища до проведення необхідних корегуючих чи профілактичних заходів, основна мета яких полягає в попередженні шкоди людині та довкіллю або, якщо така шкода вже нанесена, її усуненні.

Так, Хартія морів (1994 р.) [9] закріпила поняття «міжнародний район морського дна» (далі – Район), виходячи з того, що Район та його ресурси є загальним надбанням людства. Конвенція закріпила принцип неподільності Району.

Створений Міжнародний орган із морського дна має право інспектувати всі установи в Районі, які використовуються для добування ресурсів морського дна, також наділений контрольними повноваженнями, що спрямовані на запобігання монопольному захопленню найбільш багатих на корисні копалини ділянок морського дна окремими державами чи компаніями.

Особливістю діяльності Міжнародного органу з морського дна є те, що ч. 2 ст. 137 Конвенції прямо уповноважує цей орган виступати від імені людства [9]. Як неодноразово підкреслювалося в роботах науковців, створення такого органу, що діє від імені всього людства щодо експлуатації морського дна, – явище унікальне, яке свідчить про значний прогрес у відносинах між державами в досягненні справедливості, стійких та взаємовигідних рішень, які відповідають меті забезпечення й дотримання положень Конвенції з морського права.

Міжнародні органи, які регулюють забруднення морських акваторій нафтопродуктами, виявили, що встановлення стандартів у вигляді максимально допустимої кількості скинутої в море нафти зовсім не забезпечує належного рівня дотримання вимог. Оскільки є спробою попередити порушення під загрозою перевірки та накладення штрафних санкцій.

Враховуючи, що у відкритому морі здійснювати екологічний контроль за дотриманням раніше встановленої вимоги вкрай складно, було введено міжнародний режим, який регламентує використання конкретної конструкції судового баласту, що зробило скиди нафтопродуктів у міжнародні води складнішим. Це дозволило ефективніше здійснювати екологічний контроль за застосуванням конкретної технології, ніж моніторинг забруднення морської акваторії нафтопродуктами.

Так, суднобудівні та страхові організації прийняли новий режим і виступили в якості третьої контрольно-наглядової сторони, відмовившись від будівництва та страхування суден, в яких не буде застосовуватися технологія, до якої встановлено вимоги.

Таки чином, із метою здійснення екологічного контролю за дотриманням встановлених вимог були створені насамперед перешкоди до їх порушення за допомогою режиму регулювання, а стримуючий фактор виконав резервну функцію.

Основна роль відводиться недержавним організаціям, від яких залежить діяльність об'єктів регулювання та які не є економічно зацікавленими в ухиленні від витрат на регулювання.

Сьогодні захист людей, навколишнього середовища від індустріальних катастроф має особливе значення. Наслідки нещасних випадків не мають кордонів, боротьба з ними потребує активного співтовариства держав шляхом посилення координації двосторонніх і багатосторонніх дій на всіх рівнях.

Значна проблема полягає у практичному виконанні вимог законодавства ЄС на національному рівні та його ефективність у дійсному покращенні якості навколишнього середовища.

Так, після Індустріальної катастрофи на заводі швейцарсько-італійської компанії JCMESA в Севезо (Італія), де стався викид діоксину, що призвів до сильного отруєння 2000 осіб та ураження доквілля на території у 18 км², у 1976 р. було прийнято першу Директиву Європейського товариства з попередження великих промислових аварій. Вона стала фундаментом сучасного екологічного законодавства в галузі індустріальної безпеки й отримала назву «Директива Севезо I».

Директива Ради ЄС 82/501/ЄС «Про запобігання великим промисловим аваріям» спрямована на всі підприємства, де використовуються небезпечні речовини. Було введено перелік небезпечних індустріальних дій, здійсненню яких повинно передувати повідомлення про прийняті заходи попередження нещасних випадків та їх впливу на людину, навколишнє середовище.

Положення Директив Ради ЄС 96/82/ЄС від 9 грудня 1996 р. «Про запобігання великим аваріям на об'єктах, де використовуються небезпечні речовини» (Севезо II) спрямовані на попередження аварій, усунення їх негативних екологічних ефектів та закріплення умов трансграничного співробітництва. Севезо II застосовується до підприємств та організацій, на території яких розміщуються небезпечні речовини в кількості, рівній або більшій, ніж указана в документі.

Відповідні органи країни зобов'язані створити інспекційну систему у формі систематичної атестації кожного підприємства або проведення щонайменше однієї перевірки на рік на кожному підприємстві.

Аналіз нещасних випадків на підприємствах показав, що їх причиною в більшості випадків були організаційні недоліки. Тому завдання Директиви Севезо II спрямоване на встановлення Співтовариством загальних принципів систем попередження та контролю, а також вироблення єдиних вимог до системи ревізії об'єктів держав-членів.

Необхідність удосконалення її положень спричинена прийняттям Європейським парламентом та Радою Європи додаткової Директиви 2003/105/ЄС «Про контроль небезпеки виникнення великих аварій, пов'язаних із використанням небезпечних речовин», яка внесла правки до Директиви Севезо II та розширила сферу її дії.

В ЄС однією з умов прийняття небезпечного промислового об'єкта в експлуатацію є наявність документального оформлення політики запобігання великим аваріям.

Для небезпечних підприємств європейські директиви визначають два ключові завдання:

1) здійснювати превентивну політику, яка має забезпечити прийнятний рівень техногенного ризику;

2) впроваджувати всі необхідні заходи, засоби, процедури й системи, здатні реалізовувати цю політику найкраще.

Отже, під час визначення загальних принципів попередження й контролю за забрудненням екологічна стратегія переходила від сприйняття проблем навколишнього середовища до проведення необхідних корегуючих чи профілактичних засобів. Основне завдання – попередження екологічної шкоди людству та навколишньому середовищу, а якщо шкода вже завдана, – в її відшкодуванні.

Для ефективного підходу до вирішення глобальних екологічних проблем розроблявся складний механізм контролю, спрямований на зменшення шкоди природі та покращення використання природних ресурсів із найбільшим захистом навколишнього середовища за мінімальних витрат. Так, ЕП 4 ввела орієнтацію контролю на джерело забруднення. Під час здійснення управління станом навколишнього середовища враховується взаємодія між джерелами забруднення. Контроль одного джерела забруднення був доречним за відсутності інших суттєвих забруднювачів.

Таким чином, для накопичення екологічного досвіду необхідне застосовування засобів формування сучасних (з урахуванням науково-технічного прогресу) інструментів

міжнародного екологічного контролю з метою досягнення ефективних результатів виконання природоохоронного законодавства. Використання різних форм збору інформації та вжиття оперативних засобів закріпить рівень довіри й екологічний правопорядок.

Наведені підходи міжнародної практики можуть бути орієнтиром і для нашої держави у сфері охорони надр для запровадження дієвого правового інструменту екологічної політики із залученням недержавних організацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Національна доповідь України про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому природному середовищі. Спеціальне видання до 5-ої Всеєвропейської конференції міністрів навколишнього середовища «Довкілля для Європи» / відпов. кер. розробки В.Я. Шевчук. – К. : Наука, 2003. – 128 с.
2. Колбасов О.С. Международно-правовая охрана окружающей среды / О.С. Колбасов. – М. : Международные отношения, 1982. – 240 с.
3. Баршинов В.И. Проблемы правового регулирования экологического аудита / В.И. Баршинов // Актуальные проблемы российского права. – 2008. – № 1 (6). – С. 134–141.
4. Малышева Н.Р. Состояние и основные тенденции развития международного права окружающей среды / Н.Р. Малышева // Міжнародне право навколишнього середовища: стан та перспективи розвитку : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 вересня 2010 р. / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К. : Обрії, 2010. – С. 12–21.
5. Стокгольмська Декларація : Декларація ООН от 16.06.1972 г. // Законодавство України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_454.
6. Малышева Н.Р. Гармонизация экологического законодательства в Европе / Н.Р. Малышева. – К., 1996. – 231 с.
7. Лозо В.И. Правовые основы экологической стратегии Европейского Союза (концепция, программное обеспечение, систематизация и комментарий действующего законодательства ЕС) : монография / В.И. Лозо. – Х. : Право, 2008. – 368 с.
8. Всемирная Хартия природы : Хартия ООН от 01.01.1982 г. // Законодавство України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_453.
9. Конвенция Организации Объединенных Наций по морскому праву : Конвенция ООН от 10.12.1982 г. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.4422.2&nobreak=1>.

УДК 349.42

КОМПЛЕКСНІСТЬ, СПЕЦІАЛІЗОВАНІСТЬ, ІНТЕГРОВАНІСТЬ ТА САМОСТІЙНІСТЬ ЯК ХАРАКТЕРИСТИКИ ГАЛУЗІ АГРАРНОГО ПРАВА

Чабаненко М.М., к. ю. н., доцент
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Розкрито сутність комплексності, спеціалізованості та інтегрованості галузі аграрного права. Обґрунтовано, що ці характеристики галузі аграрного права не суперечать її самостійності.

Ключові слова: галузь права, аграрне право, самостійна галузь права, комплексна галузь права, спеціалізована галузь права, інтегрована галузь права.

Раскрыта сущность комплексности, специализированности и интегрированности отрасли аграрного права. Обосновано, что эти характеристики отрасли аграрного права не противоречат её самостоятельности.

Ключевые слова: отрасль права, аграрное право, самостоятельная отрасль права, комплексная отрасль права, специализированная отрасль права, интегрированная отрасль права.

Chabanenko M.M. COMPLEXITY, SPECIALIZEDNESS, INTEGRATEDNESS AND INDEPENDENCY AS CHARACTERISTICS OF AGRARIAN LAW

The essence of agrarian law branch complexity, specializedness, integratedness is revealed. It is substantiated that these characteristics of agrarian law branch are at variance with the independency of agrarian law branch.

Key words: law branch, agrarian law, independent law branch, complex law branch, specialized law branch, integrated law branch.

Постановка проблеми. Як відомо, історично склалося кілька груп поглядів на сутність галузі аграрного (сільськогосподарського) права. При цьому серед них

значно переважає такий підхід, згідно з яким аграрне (свого часу – сільськогосподарське) право є спеціалізованою комплексною галуззю права. Цей підхід знайшов